

Arne Overrein

RØDGRØNN UTENRIKSPOLITIKK UNDER NATOs SLAGSKYGGE

Den viktigste innfallsvinkelen til å forstå norsk utenrikspolitikk er Norges medlemskap i NATO og allianseforholdet til USA. Det finnes andre mulige innfallsvinkler – vi kan analysere norsk utenrikspolitikk med utgangspunkt i at Norge er en småstat, landets geopolitiske posisjon eller vår rolle som energi- og råvareeksportør. Men den avgjørende føringen på norsk utenrikspolitikk er det vårt medlemskap i den vestlige alliansen som gir. Det er i første rekke denne eksterne faktoren – en supermakt, USA, og en allianse, NATO, ledet av denne supermakta – som er avgjørende for Norges utenrikspolitiske linje. Det har vist seg ytterst vanskelig å rokke ved USA- og NATO-lojaliteten – sjøl når dette går på bekostning av norske interesser. Et vanlig syn på en allianse mellom stater er at den er et *middel* for å sikre et lands utenrikspolitiske målsettinger. Når det gjelder NATO-alliansen behandles den i Norge mer som et mål i seg sjøl – som andre målsettinger underordnes. Da hjelper det ikke at Soria Moria-erklæringa fastslår at norsk utenrikspolitikk «skal ivareta norske interesser og verdier». Etter 1949 har NATO preget norsk utenrikspolitikk og den brede enigheten mellom Arbeiderpartiet og Høyre, som fortsatt gjør seg gjeldende, har skapt et inntrykk av at utenrikspolitikk egentlig var noe som var hevet over partipolitikken.¹ Men etter den kalde krigen er NATO blitt en offensiv organisasjon som krever out of area-innsats av sine medlemmer. Dette er en ny situasjon, der Norge blir trukket inn i utenrikspolitiske eventyr som ikke tjener norske interesser. Også etter den kalde krigen, kanskje nettopp da, lar utenrikspolitikken seg best forstå ved å ta utgangspunkt i Norges binding til USA og NATO.

Utenrikspolitiske illusjoner

Tida etter den kalde krigen var preget av spekulasjoner om NATOs oppløsning eller manglende «relevans». Også av forventninger og – på venstresiden – forhåpninger, om at NATO skulle avløses av andre sikkerhetsstrukturer i Europa. Sovjetunionens sammenbrudd ga næring til slike spekulasjoner, fordi det virket logisk at NATO burde miste sin betydning når fienden som NATO skulle forsvare seg imot, ikke lenger var til stede. Paradoksalt fikk vi etter at Warszawa-pakten og Sovjetunionen var borte en utvikling på norsk og europeisk venstreside i retning av en mer forsonlig holdning til NATO. Sentrale aktører på norsk venstreside erklærte seg som

tilhengere av NATO-medlemskap. Eller – som Bård Vegard Solhjell, i dag minister i den rødgrønne regjeringa, ordla seg i 2004:

«Jeg er ikke spesielt for NATO som organisasjon. Men i motsetning til før, da NATO var et redskap for USA, er NATO nå like mye en begrensning for USA. Vi bør derfor lage en sikkerhetspolitisk strategi i Norge for å begrense USAs internasjonale ambisjoner.»

NATO er dessuten ifølge denne analysen «i ferd med å miste sin betydning». Derfor blir det «akseptabelt» med fortsatt NATO-medlemskap.² Med slike resonnementer forsøkte man å styrke troen – for ikke å si illusjonen – om at det var mulig å motarbeide USAs imperiale ambisjoner «innenfra», og at NATO var en slags frittstående organisasjon som er uavhengig av USAs hegemoniutøvelse. Solhjell påsto faktisk at «Norges avhengighet av USA er et politisk og militært valg, uavhengig av NATO-medlemskapet.»³ Også dette er en illusjon. NATO kan bare fungere på USAs premisser. At NATO-medlemskap har en fatal betydning så vi tydelig under Kosovo-krigen, da Norge som NATO-medlem ble dratt inn i en angrepskrig, mens for eksempel det nøytrale Sverige og deres fremste politikere var skeptiske eller tok direkte avstand fra NATOs krig. Den tidligere svenske statsministeren, Ingvar Carlsson (sosialdemokrat), Carl Bildt og andre medlemmer av det svenske høyrepartiet (Moderaterna) tok avstand fra bombekrigen.⁴ Det var en av grunn mellom svensk reaksjon og de tilsvarende politiske miljøene i Norge. Moderaterna lå til venstre, om ikke for SV, så i alle fall for SV-ledelsen! Avgrunnen kan vanskelig forklares med annet enn at det ene landet er nøytralt, det andre er NATO-medlem.

Det kan kanskje virke overraskende at det var i Sosialistisk Venstreparti at slike illusjonene om NATO dukket opp, et parti som fra sin dannelse har vært klare motstandere av NATO og fortsatt er det ifølge sitt program. Ved nærmere øyesyn var ikke dette så overraskende. Dersom SV skulle være med i en rødgrønn regjering som fortsatte vår utenrikspolitiske hovedlinje med NATO som ankerfestet, måtte denne illusjonen opprettholdes, især i forhold til den tvil og skepsis som var til stede nedover i partiets medlemsrekker.

Da den rødgrønne regjeringa overtok høsten 2005 var det mange forhåpninger også til utenrikspolitikken område. Med bakgrunn i NATOs splittelse om Irak-krigen og USAs krenkelser av folkeretten, var det over lengre tid reist krav om en mer uavhengig norsk utenrikspolitikk, en distansering fra mangeårig USA- og NATO-lojalitet og en sterkere satsing på FN og folkeretten. Rett før valget i 2005 holdt SV-leder Kristin Halvorsen en tale ved Norsk Utenrikspolitisk Institutt som var en slags utenrikspolitisk programerklæring. Talen hadde tittelen «Ny utenrikspolitikk». Her ville hun «vise at det er stort rom for en ny og radikal utenrikspolitikk» (s. 2 i utskrift hentet fra SVs hjemmeside). Hun påpekte også at opinionen i det siste tiåret hadde svinget til venstre i kampen for fred og da særlig med henvisning til demonstrasjonene i 2003 mot USAs Irak-krig. Hun snakket om at SV

«forvalter folkeflertallet i samtidas viktigste stridsspørsmål» (s. 25). Norsk venstreside var ikke lenger en minoritet i utenrikspolitikken. Sjøl om denne analysen var vel optimistisk, så berørte den på den andre siden noe særdeles viktig, nemlig opinionens betydning. Det å bygge en radikal utenrikspolitisk folkeopinion må alltid stå sentralt dersom man vil endre norsk utenrikspolitikk. I særdeleshet dersom regjering og et massivt stortingsflertall sitter fast i sin gamle USA- og NATO-lojalitet.

Da regjeringa tiltrådte og Soria Moria-erklæringa ble offentliggjort etter valget, innvarslet dette ikke noe kursskifte i utenrikspolitikken. Riktignok snakker Soria Moria-erklæringa varmt om «en FN-ledet verdensordning» og at Norge skal være en «tydelig fredsnasjon». Dette er sjølsagt positivt. Men noen garanti om en ny utenrikspolitisk linje gir ikke slike formuleringer. Ny retorikk er ikke det samme som ny utenrikspolitikk. Kjernepunktet når det gjelder utenrikspolitikk i Soria Moria-erklæringa er følgende to setninger: «Hovedlinjene i norsk utenrikspolitikk ligger fast.» Og: «Regjeringa vil ... styrke norsk deltakelse i ISAF i Afghanistan.» Dette var klare og forpliktende utsagn – og de satte en sperre for at den nye regjeringa skulle kunne etablere en «ny utenrikspolitikk». Går vi tilbake til Kristin Halvorsens tale, vil vi måtte fastslå at denne linja om «stø kurs» foregripes av SVs leder. For i denne talen – som altså ble holdt før valget og forhandlingene som førte fram til Soria Moria – tar hun høyde for og tilpasser seg den situasjonen at den nye utenrikspolitikken som er talens hovedtema, ikke ville la seg gjennomføre. Hun uttrykte tro på «å bruke NATO som en arena for å slåss for rødgrønne verdier» (s. 15). Hun sa at forsvaret gjorde «en eksemplarisk jobb med å få fram gode norske mannskaper som er forberedt på vanskelige oppdrag i utlandet» (s. 16), noe som for øvrig ikke samsvarte med hva SVs arbeidsprogram uttaler om samme sak.⁵ Og hun fastslo om Afghanistan: «Samtidig som vi bør avslutte våre bidrag til Enduring Freedom, vil ISAF styrkene i Afghanistan bli stående» (s. 16). Når Kristin Halvorsen kom til Soria Moria-forhandlingene med slike standpunkter, er det ikke vanskelig å forstå at SV forholdsvis lett kunne overtales til å slutte seg til «hovedlinjene» i norsk utenrikspolitikk.

Da Soria Moria-erklæringa var offentliggjort høsten 2005, holdt Kristin Halvorsen fortsatt fast på at en ny utenrikspolitisk kurs var mulig – men da innafør rammen av hovedlinja: «Innenfor rammen av hovedlinjene er det mulig å lage en ny kurs for norsk utenrikspolitikk.»⁶ Dermed flyktet hun inn i en åpenlys sjølmotsigelse. Hun forsøkte å forsvare både stø kurs og ny kurs samtidig. At denne sjølmotsigelsen skapte grobunn for mye frustrasjon og mange forvirrende debatter på venstresiden og særlig innad i SV, har de seinere åra gitt oss mange eksempler på.

Når jeg her setter kritisk søkelys på partiet SV, må ikke det forstås dit hen at det er SV som er hovedproblemet i norsk utenrikspolitikk. Hovedproblemet er den massive, konservative og fordummende konsensus som i

første rekke partiene Høyre og Ap står for – og som alltid kan regne med støtte fra Frp. Sistnevntes verbale framturen er mer ukontrollert USA-entusiastisk enn Høyres og Arbeiderpartiets – i substans er forskjellene langt mindre. Ifølge disse partiene er det langt viktigere at norsk utenrikspolitikk følger USAs og NATOs taktstokk, enn at de bekymringer og den opposisjon som finnes i det norske folk, kommer til uttrykk fra Stortingets talestol. Av og til har over 50% av nordmenn sagt seg uenig i regjeringas Afghanistanpolitikk, men dette setter ingen spor etter seg i det norske politiske system. I Stortinget og i regjeringa er 100% for norsk deltakelse i Afghanistan – tvil som vi vet finnes blant de folkevalgte vales over. Og dette er ikke noe nytt – så lenge Norge har vært medlem av NATO har utformingen av norsk utenrikspolitikk lidd under dette demokratiproblemet. Politisk disiplinering har vært langt viktigere enn demokratihensynet. Avgjørende debatter har vært gjemt bort i den utvidede og hemmelige utenrikskomité. Jeg har aldri registrert en prinsipiell debatt i Stortinget om USAs supermaktsrolle og om USAs og NATOs krenkelser av folkeretten, sjøl om det her handler om vår nærmeste allierte. Det er påfallende at ikke en slik debatt kom i Stortinget under og etter NATO-krigen mot Jugoslavia i 1999, fordi denne krigen markerte at NATO gikk over fra å være en erklært forsvarsallianse til en offensiv allianse for Vestens interesser utafor eget område. Angrepskrig var med denne krigen akseptert som politisk middel for å ivareta disse interessene. Krigen mot Jugoslavia ble aldri gjenstand for noen åpen behandling i Stortinget. Saken ble kun behandlet i den utvidede utenrikskomiteen som i møte høsten 1998 enstemmig – altså også med SVs ene stemme – gikk god for en slik krig. Uten FN-mandat. Da krigen var et faktum debatterte Stortinget situasjonen ved et par anledninger, men heller ikke da kom det til noen votering om selve krigen. Så vidt jeg kan registrere var det kun to innlegg som klart tok avstand fra krigen fra Stortingets talestol. Et av Hallgeir Langeland fra SV som påpekte at USA og NATO hadde satt FN og folkeretten «ut av spel».⁷ Det andre Arbeiderpartirepresentanten Inger Lise Husøy som jeg her finner verd å sitere fordi hun etterlyste en prinsipiell debatt om Norges forhold til krig og folkerett. Hun sa:

«Aller først vil jeg si at jeg har vært imot at NATO skulle gå til luftangrep mot Jugoslavia helt fra før en eneste bombe var sluppet. Alternativet var *ikke* å sitte stille å se på det som skjedde i Kosovo. ... I etterkant av denne krigen er det viktig å få grundige analyser av hva som egentlig skjedde før beslutningene ble tatt... Vi må få en diskusjon om trusseldiplomati, og om at NATO setter kniven på egen strupe, slik som det etter min mening skjedde i denne konflikten. Vi må også ha en omfattende debatt om NATOs rolle, om folkeretten og om bruk av moral i andre konflikt-områder.»⁸

Dette ønsket om debatt ble kvalt i en massiv NATO- og krigsoppslutning. Blant de mest NATO-lojale var lederen av Husøys eget parti, Thorbjørn Jagland som uttrykte det motsatte av Husøy. Debatt var *ikke* ønskelig:

«Jeg tror at det er mye bedre nå at man slutter opp om det som har vært NATO-alliansens syn, enn at man har altfor mye debatt om det i den nåværende situasjonen. Man kan ikke operere med mange løsninger på samme tid. Det er en vei som er valgt, og jeg tror det er ganske viktig for Norge at vi prøver å stå bak den veien som våre allierte i NATO har valgt.»⁹

Bak denne holdningen ligger angsten for at den «brede enighet» skulle gå over styr, noe som ikke minst ville bli merkbart i Arbeiderpartiet. Lojaliteten overfor NATO og stø kurs i utenrikspolitikken var her langt viktigere enn en demokratisk og reell behandling (med votering i stortingsplenum, slik andre NATO-land har åpne voteringer i sine parlamenter) av Norges første angrepskrig etter 1814.

SV har gjennom mange år kritisert den rådende norske USA- og NATO-lojaliteten. Men i avgjørende øyeblikk har partiet sviktet sine prinsipper – det skjedde høsten 1998 da en enkel avstemning i partiets Stortingsgruppe bandt partiet opp i et ja til NATOs planlagte krig. Partiets utenrikspolitiske talsmann, Erik Solheim, ble gitt adgang til å stemme for krig i den utvidede utenrikskomité. Denne fatale avgjørelsen har fått konsekvenser for partiets utenrikspolitiske profil. Det vi i dag kan konstatere – for min del med beklagelse – er at SV, som part i den rødgrønne regjeringa, er blitt en del av den utenrikspolitiske konsensusen, samtidig som det ikke er lyktes å gi utenrikspolitikken en ny kurs. Mange SV-representanter har gode analyser i forhold til norsk utenrikspolitikk. Men det er om mulig enda vanskeligere å få dette fram over Stortingets talestol enn det var for 10 år siden.

Etter snart fire år med rødgrønn regjering må vi konstatere at mulighetene for å bruke NATO som plattform mot USAs hegemoni enten ikke har vært benyttet eller ikke har vært til stede. Vi har ikke sett noe til Solhjells sikkerhetspolitiske strategi som skulle «begrense USAs internasjonale ambisjoner». Derimot har Norge trofast bidratt til konsensus i NATO under USAs ledelse. Den myten de borgerlige på Stortinget forsøker å holde liv i, nemlig at USA og NATO skulle være misfornøyd med den rødgrønne utenrikspolitikken, savner ethvert grunnlag.¹⁰ Den rødgrønne regjeringa etterlater ingen tvil om betydningen av norsk NATO-medlemskap. Som det het i forslaget til statsbudsjett høsten 2008: «NATO er, og vil fortsette å være, Norges viktigste sikkerhetsgaranti og utgjør grunnsteinen i norsk sikkerhets- og forsvarspolitikk.» Og i samme dokument sies det at deltakelse i militære operasjoner i utlandet er «en integrert og viktig del av norsk sikkerhets- og forsvarspolitikk.»¹¹ Norge har ført omtrent den samme politikk som den forrige regjeringa på det utenrikske området. Av saker som føyer seg inn i dette bildet kan nevnes rakettskjoldsaken, kjøp av nye amerikanske kampfly,

Norges ikke-opposisjon mot USAs folkerettsbrudd (Norge har, i motsetning til en rekke øvrige europeiske land, ikke krevd at Guantanamo og andre fangeleire ble stengt og fått kritikk fra Den norske advokatforening for dette¹²), norske investeringer i Israel og i firmaer som opprettholder Israels okkupasjon i Østjerusalem, Vestbredden og Gaza¹³ og sjølsagt Afghanistan-krigen. Det har vært langt mellom positive utenrikspolitiske utspill. Vi kan peke på at regjeringa var villig til å ha kontakt med samarbeidsregjeringa mellom Hamas og Fatha, mens de øvrige vestlige land ikke var det. I tillegg på Norges innsats for å få i stand konvensjonen mot klasebomber i desember 2008. Men disse to eksemplene er ikke nok til å snakke om en ny kurs i utenrikspolitikken. Det er heller ikke Norges uttrekning av OEF (Operation Enduring Freedom) i Afghanistan som ble framstilt som en «seier» for SV. Denne uttrekningen var annonsert alt av Bondevik-regjeringa, lang tid før valget i 2005.¹⁴

Håpet om en uavhengig og USA-kritisk utenrikspolitikk innen rammen av NATO må betraktes som et politisk luftslott. Denne illusjonen fra SVs side har muligens skapt litt rusk i regjeringsmaskineriet. Et eksempel var Kristin Halvorsens forsøk på å forsvare – ikke statlig økonomisk boikott – men alminnelig konsumentboikott av Israel. Resultatet var en nærmest hysterisk reaksjon fra Israels venner. Saken munnet ut i utenriksminister Støres brev til USAs utenriksminister («Dear Condi») med forsikringer om Norges vennskap med Israel. Men langt viktigere er det at denne illusjonen har bidratt til å lamme den utenrikspolitiske opposisjonen i Norge. Den har fungert som et beroligende middel overfor SVs medlemmer ved å gi det uriktige inntrykk at det skjer en positiv venstredreining av norsk utenrikspolitikk. Den har økt forvirringen og usikkerheten innen venstresiden om utenrikspolitiske realiteter. Vi har ikke lenger en utenrikspolitisk opposisjon på Stortinget som klart motsetter seg NATO og den rådende forsvarspolitikken. SV er i praksis nedlagt som en slik opposisjon. Dette er ikke bare registrert i uavhengige pressekommentarer. Også utenriksminister Støre har omtalte dette forholdet fra Stortingets talestol:

«Det er et interessant fenomen at vi i dag faktisk har en enighet blant alle partier i Stortinget om sentrale spørsmål i norsk utenriks- og sikkerhetspolitikk som vi ikke har hatt i nyere tid.»¹⁵

Fra SVs side har man akseptert denne situasjonen. For SVs Heiki Holmås står ikke lenger SV på sidelinja i forhold til den utenrikspolitiske enigheten i Norge, men er en del av denne:

«Jeg reagerer på den framstillingen som går ut på at det er bred enighet i Stortinget om utenrikspolitikken, der SV plasserer seg på sidelinjen. Det er ikke riktig.»¹⁶

Når SV deltar i regjeringa og har sluttet seg til hovedlinjene i norsk utenrikspolitikk (Soria Moria-erklæringa), kan SV på Stortinget vanskelig gjøre annet enn å slutte seg til den brede enigheten.

I «nyere tid» – dvs. siden Norge ble medlem av NATO i 1949 – har det alltid vært et betydelig mindretall som var uenig i norsk utenrikspolitikk. Det fantes en utenrikspolitisk opposisjon på Stortinget som ytret seg. Den besto av noen representanter fra Arbeiderpartiet, fra Venstre (blant andre Gunnar Garbo), fra NKP og, etter 1961, av SF og etterfølgeren SV. For SF/SV var opposisjonen mot den rådende NATO-linja en avgjørende merkesak. Det er dette Støre konstaterer har endret seg under den rødgrønne regjeringa.

En FN-ledet verdensorden?

Soria Moria-erklæringa fastslår følgende: «Det er i norsk interesse at vi har en FN-ledet verdensorden og ikke en situasjon der nasjoner tar seg til rette på egenhånd. Regjeringen vil arbeide for et kraftig styrket FN.» Disse ordene lovet godt da de ble offentliggjort høsten 2005. Men regjeringas handlinger i åra etter kan ikke sies å ha bidratt til et styrket FN eller til en FN-ledet verden. Hoved-problemet er at den makt som først og fremst «tar seg til rette» i verdenspolitikken er USA, og at USA samtidig er den ubestridte leder av NATO-alliansen. Norges satsing på NATO og et nært forhold til USA blir derfor i avgjørende situasjoner en undergravning av en FN-ledet verdensorden.

Men hva menes egentlig med en FN-ledet verdensorden? Det er jo ikke et vel definert begrep og i Soria-Moria-erklæringa er det heller ikke gitt noen nærmere presisering. Det har neppe noe med en utopisk verdensstat under FN-ledelse å gjøre. I den konteksten begrepet opptrer i Soria Moria-erklæringa må det oppfattes som en politikk det er mulig å føre i dag. FN-ledet verdensorden settes opp mot en tilstand der stater tar seg til rette, spesielt når det gjelder spørsmålet om krig og fred. Her ser det ut som Soria Moria-erklæringa har tatt over tankegangen fra SVs arbeidsprogram. I SVs arbeidsprogram (pkt 13.1) vedtatt i 2005, påpekes det at «vi ser tegn til at den sterkeste rett igjen avløser internasjonale rettsregler basert på staters suverenitet, ved at særlig USA påberoper seg retten til å gå til angrepskrig.» Ja, SVs program fastslår at «SVs visjon om Norge som en fredsnasjon er ikke forenelig med den rollen Norge i dag spiller i NATO» (13.18). Denne siste formuleringen finner man ikke i Soria Moria-erklæringa. For dette er sterke ord. Sammenholdt med SVs praksis som regjeringsparti, som går god for både NATO og ISAF-operasjonen og for at man systematisk unnlater å kritisere USAs folkerettsbrudd, kommer denne programerklæringa i et merkelig lys. For her blir det med tydelig ord sagt at Norge som NATO-medlem og Norge som fredsnasjon er uforenelige størrelser.

Med en FN-ledet verdensorden må man for det første forstå en orden der FNs rettsprinsipper (FN-pakten og andre konvensjoner) følges og respekteres av medlemsstatene. For det andre må det også bety at FN må være den organisasjon som har ansvaret for å treffe tiltak for å sikre freden og å løse

konflikter i verdenssamfunnet. Initiativet må utgå fra FN, først og fremst Sikkerhetsrådet. For det tredje må FN, når organisasjonen har velsignet en internasjonal operasjon, også være den ansvarlige instans med rett til å endre eller avslutte operasjonen. FN må ha en effektiv kontrollfunksjon.

Heller ikke disse prinsippene garanterer at FN vil fungere etter sin hensikt, fordi FN ut fra det nåværende systemet er avhengig av vetomaktens interesser og kjøpslåing dem imellom. Mange vedtak som Sikkerhetsrådet har fattet har vært resultat av kompromisser dem imellom. Vedtakene etter Irak-krigen, som i en viss forstand ga USAs okkupasjon en FN-legitimitet, var resultat av et slikt kompromiss. Disse kompromissene viser hvor vanskelig det er å få en rettsordning av FN-typen til å fungere etter sine hensikter. På den andre siden må det nevnes at det finnes artikler i selve FN-pakten som skal hindre at Sikkerhetsrådet fatter vedtak som er i strid med folkeretten. Ifølge FN-paktens artikkel 24 må tiltak Sikkerhetsrådet vedtar være «i samsvar med de Forente Nasjoners formål og prinsipper». Av dette følger at de ikke kan være i strid med FN-pakten, for eksempel forbudet mot angrepskrig eller forpliktelsen til ikke-innblanding i et lands indre anliggender. Videre sies det i artikkel 25 at når et land påtar seg aktivt å sette Sikkerhetsrådets vedtak ut i livet, for eksempel ved å forsvare et land som er blitt utsatt for angrep, skal dette skje «i samsvar med denne pakt». Av disse punktene følger at et land har rett til å gjøre en sjølstendig vurdering av Sikkerhetsrådets vedtak og av pågående operasjoner. Et land kan, dersom det mener at Sikkerhetsrådets vedtak er i strid med folkeretten eller mener at måten en FN-vedtatt operasjon gjennomføres på er i strid med folkeretten (for eksempel dersom FN-styrker eller styrker FN har gitt mandat benytter terrorbombing eller ikke følger reglene for fangebehandling osv.), velge ikke å delta i denne operasjonen. I tillegg kan dette landet sjølsagt ta opp hva det mener er folkerettsbrudd i FN og i andre internasjonale organer.

Det er ikke alle som er enig i det som her er sagt. I det norske storting har Torbjørn Jagland hevdet at det er en «automatikk» i at vi alltid skal støtte de vedtak Sikkerhetsrådet gjør. «Det som er automatisk er at vi støtter de vedtakene som Sikkerhetsrådet gjør, selv om vi heller ikke da må følge opp med innsats militært.»¹⁷ I forbindelse med Irak-krigen i 2003 gikk han hardt ut og anklaget SV for å stille seg over FN. Dette fordi SV på et tidlig tidspunkt, og før Sikkerhetsrådet hadde ferdigbehandlet saken, gjorde det klart at SV var motstander av et angrep mot Irak. (For øvrig det samme standpunkt som Tyskland inntok.) Vi må anta at et flertall i Stortinget den gang delte Jaglands syn. Dette standpunktet ville ha betydd at Jagland og Stortingsflertallet «automatisk» hadde støttet USAs Irak-krig dersom Sikkerhetsrådet den gang hadde fattet et vedtak om å gå til krig. Det *kunne* den gang ha blitt slikt vedtak. Man var ikke så langt unna at Frankrike og de andre motstanderne av krig bøyde unna.¹⁸ Det forteller en god del om norsk politikk at det få dager før USAs angrep mot Irak kun var ett parti som klart

sa nei til krigen. Mens det norske folk gjennomførte de største politiske demonstrasjonene i vår historie, fomlet og famlet det politiske establishment mellom inngrodd USA-lojalitet og opinionspress nedenfra.

Jeg mener en slik «automatikk» som Jagland snakker om er uholdbart. Fordi en stat, i likhet med enkeltindivider som den gang i milliontall demonstrerte mot den kommende krigen, er i sin fulle rett til å vurdere om et vedtak i Sikkerhetsrådet er i samsvar med folkerettens bestemmelser. Derfor må vi si at et FN-vedtak i Sikkerhetsrådet om bruk av væpnet makt for å sikre freden er en *nødvendig*, men ikke en tilstrekkelig betingelse, for at det er riktig å bruke væpnet makt. En tilstrekkelig betingelse er det først når det er klart at vedtaket ikke er i strid med folkeretten. Krigen mot Irak ville etter manges mening ha vært en rettstridig angrepskrig – uansett om Sikkerhetsrådet hadde gitt den sin velsignelse. I tillegg til denne kritikken av Jaglands «automatikk»-lære, må også det åpenlyse hykleriet påtales som består i at samme Jagland, samt Storting og regjering, i 1999 gikk inn for angrepskrig uten FN-mandat overhodet. Dersom det er riktig at Sikkerhetsrådet alltid skal følges – hvordan kan det da ha seg at en gruppe stater gir seg sjøl rett til å gå til krig til tross for at Sikkerhetsrådet ikke har truffet noen beslutning om dette? Det er vanskelig å tenke seg noen mindre respektfull behandling av FN og Sikkerhetsrådet. Jaglands posisjon er rett og slett ikke troverdig.

Krigene mot Jugoslavia, Afghanistan og Irak som har preget det siste tiåret viser at vi fortsatt er fjernt fra en FN-ledet verden. Felles for disse krigene er at de alle ble startet av USA uten folkerettslig dekning i et FN-mandat.¹⁹ Men felles for dem er også at USA og de øvrige vetolandene forhandlet seg fram til vedtak i Sikkerhetsrådet i etterkant av hver av disse krigene. Gjennom disse vedtakene ble det opprettet «stabiliseringsstyrker» som skulle bidra til å sikre den nye situasjonen. Vedtakene ga en slags legitimitet til angrepene. I tillegg gir det legitimitet til USAs og NATOs krigere at mange land slutter opp om disse stabiliseringsstyrkene. Norge har stilt opp i samtlige av disse tre stabiliseringsstyrkene. Og dessuten i angrepet mot Jugoslavia og i Enduring Freedom. Men vi deltok ikke i angrepet mot Irak. FN er altså fortsatt «nyttig» for USA/NATO fordi, som Kofi Annan en gang påpekte, det finnes «ingen erstatning for den unike legitimiteten som De forente nasjoner gir.» På denne bakgrunnen kan FN gjerne brukes, men FN og FNs grunnprinsipper er en hemske for USAs frie agering. De andre land, og ikke minst de andre vetoland, har akseptert denne USA-ledede orden. For alternativet er å ta en konflikt med USA, og det vil man ikke gjøre før de mest vitale interesser er truet.

Afghanistans tragedie – NATOs krise

Med sin deltakelse i ISAF-styrken gir Norge sitt kanskje viktigste bidrag til fortsatt USA-hegemoni. Soria Moria-erklæringa fastslår i en ulykksalig

formulering at Norge skal styrke sin deltakelse i ISAF-styrken. Afghanistan-operasjonen er en operasjon NATO har satt all sin prestisje inn i. Man kan ikke tape i Afghanistan. Nettopp dette politiske imperativet gjør saken så farlig. Vi vil bli stående lenge der – og tapene vil bli merkbare. Afghanistan skal demonstrere samholdet i NATO. Denne linja oppsto som en kompensasjon for mangelen på NATO-samhold i Irak. Ikke bare møtte angrepet på Irak sterk motstand fra sentrale europeiske land – kansler Schröder i Tyskland kalte hele operasjonen et «eventyr». Det var også slik at NATO-landene stort sett nektet å delta i «stabiliseringa» av Irak etter selve invasjonen. I begynnelsen av 2004 ønsket USA at NATOs medlemsland i fellesskap skulle ta ansvaret for sikkerheten i en sone mellom Basra og Bagdad for å avlaste USAs egne styrker, men denne planen strandet på motstand fra Frankrike og Tyskland.²⁰ Det hele endte med at NATO desto sterkere forpliktet seg på Afghanistan. Da trodde man at denne operasjonen ville være begrenset til stabilisering og at krigen mot Taliban var på hell. Men det afghanske samfunn befinner seg i en slags permanent oppløsnings- og borgerkrigstilstand. Utenlandsk innblanding gjennom mange år har sterkt bidratt til dette. På den ene siden sovjetisk invasjon. På den andre siden USAs, Pakistans og Saudi-Arabias støtte til hellige krigere på 1980- og 1990-tallet, med overføring av over 30 000 muslimer fra den arabiske verden til Afghanistan og massiv våpenhjelp – en av dem som ledet dette arbeidet var saudiaraberen Osama Bin Laden. Det la et fundament for islamsk ekstremisme og i dette miljøet oppsto det som etter hvert ble al Qaida. Uten de politiske valg USA, Saudi-Arabia og Pakistan gjorde ville al Qaida-terrorismen og Taliban ikke ha fått den skjebnesvangre betydning disse fikk. I dag er det ingen utsikter til at det afghanske samfunnet kan pasifiseres. Operasjonen i Afghanistan har blitt lengre og vanskeligere enn man tenkte seg for 5-6 år siden. I 2003 var det kun 6000 ISAF-soldater og 10000 soldater under Enduring Freedom. Ved slutten av 2008 var det 51000 ISAF-soldater og 31000 under Enduring Freedom. Denne siste styrken vil USA fordoble med 30000 innen sommeren 2009.²¹ For å «vinne» i Afghanistan trengs det trolig en styrke på over 150 000 mann og NATO må tåle større tap enn hittil. Både uklarheten omkring hva målet med operasjonen er og utsiktene til store tap, vil føre til ytterligere motstand i Europa mot denne krigen. Det er faktorer både i Europa, men ikke minst i Afghanistan, som peker mot et nederlag eller et kompromiss der NATO taper ansikt.²² En full seier i Afghanistan er, sett fra den europeiske situasjonen, bare mulig dersom de politiske høyrekreftene vinner fram på bred front i de europeiske medlemslandene og sørger for at NATO blir en enda mer offensiv og militaristisk organisasjon. Dette kan umulig være i de europeiske venstrekreftenes interesse.

Norge bedriver i dag «framskutt forsvar» i Afghanistan, som det heter i NATOs nytale. Vi forsvarer den «frie verden» mot terrorismen og Talibans

grusomheter. Samtidig ser vi gjennom fingrene når det gjelder NATOs folkerettsbrudd, blant annet utleverer vi fanger til en uviss skjebne i afghanske torturfengsler. Vi deltar i realiteten som en ekstern støtte i en borgerkrig, der det gjelder å holde et regime på beina som ledes av en president som opprinnelig ble håndplukket til jobben av USA, et regime som verken er særlig demokratisk eller tar menneskeretter alvorlig. Vi knekker heller ikke den internasjonale terrorismen ved å føre krig i Afghanistan.²³ De opprinnelige terroristene er for lengst ut av Afghanistan. De har omgruppert seg, særlig til Pakistans nordvestprovinser som er et friområde for islamske ekstremister. Men NATO kan ikke godt gå til krig mot atommakta Pakistan, sjøl om USA er i ferd med å føre krigen inn på pakistansk territorium. Hele NATOs operasjon i det sentrale Asia er et sjansespill av dimensjoner.²⁴ Afghanistan er et usedvanlig dårlig valg av land for å bevise NATO-alliansens fortreffelighet. Problemet er imidlertid at Norge og andre skeptiske NATO-land blir hengende i USAs kjølvann uten mulighet til å påvirke noe som helst. Vi presses med på noe som ikke har støtte i norsk opinion. NATO-lojaliteten er dermed et demokratiproblem. Slik er det også i de fleste europeiske land, men der foregår striden på en langt mer åpen måte enn i vårt land. En meningsmåling fra 2007 viste at i de europeiske land var støtten for offensive kamperasjoner i Afghanistan nede på 31%.²⁵

Det eneste fornuftige Norge kan gjøre er å trekke seg ut. Vi har ingen forpliktelser i Afghanistan – dette er en krig USA har igangsatt på egen hånd. I en viss forstand handler det om at USA «rydder opp» etter sine tidligere feiltrinn. Uansett har hvert NATO-medlem en suveren rett til å trekke seg tilbake fra en operasjon, noe som sjelden nevnes i norsk debatt. Verken NATOs ministerråd eller noe annet NATO-organ kan pålegge medlemsstatene *bindende* beslutninger.²⁶ Men norsk tilbaketrekning ville sjølsagt være et brudd med den vanlige NATO-lojaliteten og både regjeringas flertall og de borgerlige partiene vil gjøre alt for å hindre dette. Afghanistan demonstrerer hvordan FN kun blir et redskap som i etterkant legitimerer en igangsatt krig ved å opprette ISAF-styrken, men deretter ikke har noen som helst kontroll, enn si ledelse, over operasjonen. Man har nå gått så tungt inn i Afghanistan at veien ut igjen virker fjernere enn noensinne. Norges rolle som fredsnaasjon som tar folkeretten alvorlig settes på spill. Samtidig ofres Norges behov for et invasjonforsvar og en nasjonal forsvarsstrategi ved at vi omlegger forsvaret mot nisjekapasitet tilpasset out of area-operasjoner.

Brutte løfter

Som nevnt innvarslet ikke Soria Moria-erklæringa noen ny utenrikspolitikk. Allerede i dette lå det en svær kostnad for SV og venstresiden. For dette innebar at all opposisjon fra venstre i Stortinget ble avvirket. I det øyeblikk SV var dratt inn i den brede enighet var Arbeiderpartiet kvitt et brysomt

problem. I tillegg til dette ikke ubetydelige offeret på det rødgrønne regjeringsskiftet, må vi også registrere at viktige positive løfter som ble gitt, ikke er blitt oppfylt nettopp som følge av pressvirkningen fra vår viktigste allierte. I Soria Moria-erklæringa står det at man vil arbeide mot avskaffelse av alle atomvåpen. «Spredning av atomvåpen er en alvorlig trussel mot verdensfreden.» Høsten 2008 lot Norge seg likevel presse av USA til å akseptere at India, som siden 1974 har atomvåpen, igjen – etter 34 års embargo – får kjøpe atomteknologi. At Norge her som medlem av eksportlandgruppa for atomteknologi (NSG), endret posisjon (sammen med 6 andre land) var nødvendig for at USA fikk adgang til å utføre atomteknologi til India – riktignok til fredelige formål. Bakgrunnen for dette var en generell politisk tilnærming mellom India og USA. Problemet er at denne avtalen i realiteten godtar India som en atommakt. Det Norge her var med på var det motsatte av atomnedrustning – og vi handlet i strid med Soria Moria-erklæringa. Sett i forhold til hvor restriktivt vestlige land er til Irans tross alt fredelige atomprogram, er det også et eksempel på dobbeltmoral.

Et annet løfte som ble avgitt var at Norge skulle arbeide imot «dagens planer for rakettforsvar». Dette er som kjent drevet fram av USA, som benytter seg av sin sterke posisjon blant de nye NATO-medlemmene i Øst-Europa. Rakettskjoldet har nå fått NATOs velsignelse, uten at Norge eller andre skeptiske NATO-land har nedlagt dissens. Risikoen er nå at dette rakettskjoldet fører til ytterligere russisk opprustning osv.

Man kan si at Norge kun har bøyd seg for realitetene i disse to sakene. Men like fullt illustreres her Norges manglende uavhengighet i NATO. Problemet er at det som tross alt er positive sider ved Soria Moria-erklæringa blir ofret for å tekkes en alliert som regjeringspartiet SV i sitt nye arbeidsprogram fortsatt kaller «en imperialistisk stormakt».

I tillegg kommer rekken av saker som *ikke* er nevnt i Soria Moria og hvor utfallet derfor blir bestemt av kraftforholdet innad i regjeringa. Det at Norge investerer av sitt oljefond i firmaer som bidrar til å styrke Israels grep om de okkuperte områdene hører med i dette bildet. Videre at Norge via USA og muligens også andre NATO-land, eksporterer våpen til Israel, samtidig som vi toer våre hender og viser til at våre venner i NATO ikke blir avkrevd erklæring om hvem som er sluttbruker av våre eksporterte våpen. (Dokumentert i NRK 1's Brennpunkt 10.02.2009) Dermed kan en innbitt Støre insistere på at «vi eksporterer ikke våpen til Israel», sjøl om NRK 1 viser israelske soldater med norske våpen på ryggen. Hvor langt ned er Støre villig til å synke i dette hykleriet rundt vårt forhold til Israel?

Kjøp av kampfly hører også med blant de ikke-nevnte saker i Soria Moria, og her ble saken avgjort uten at de rødgrønnes stortingsgrupper hadde behandlet saken, slik de burde gjort ifølge den saksbehandlingsavtale som gjelder mellom de rødgrønne partiene. Kritikken for å satse på det amerikanske JSF, som passer best for operasjoner i Afghanistan, og ikke det

svenske Gripen, som kunne vært en stimulans for økt nordisk forsvarssamarbeid, har vært sterk fra den faglige ekspertisen. Jeg siterer i denne forbindelse forsvarsanalytikeren Jon Berg, som sier følgende om Stortingets innsats i kampflysaken:

«Råder den totale mangel på selvstendig tenkning i samtlige tre regjeringspartier, og i resten av Stortinget med? Det ser sånn ut. Det er den norske formen for militærdiktatur, dominert av FDs embedsverk, som styrer kampflysaken og det er Stortingets grenseløst spake forsvarskomiteé som lar det skje. Hovedproblemet er at makten ikke ønsker noen grunnleggende og gjennomgripende forsvars- og verdidebatt; og på dette feltet finnes det ingen motmakt her i Norge.»²⁷

Disse ordene illustrerer et generelt problem i norsk utenrikspolitikk – langt utover selve flykjøpsaken. Stortinget er passivt – motmakta mangler. Når skal SVs stortingsgruppe, og andre representanter som tar alvorlig det mandat de har fått som folkevalgte, gjøre opprør mot disse forholdene?

NATOs offensive ideologi

Etter den kalde krigen har NATO vært på offensiven. Denne offensiven har bestått av to hovedelementer. For det første har NATO ekspandert i antall medlemmer og har i dag 26 medlemsland. NATO gikk inn i det maktvakuum som Sovjetunionen etterlot seg i Europa. Alle forhenværende Warzavapaktland med ett unntak – Sovjetunionen – er i dag NATO-medlemmer. Av det tidligere sovjetrepublikkene er de tre baltiske land blitt NATO-medlemmer. For det andre har NATO blitt en organisasjon som opererer utafør eget territorium. NATO har endret sitt eget strategiske konsept slik at operasjoner out of area i dag er hovedoppgaven for alliansen. NATOs operasjonsområde har etter 1999 alltid vært vagt formulert, det er ikke geografisk avgrenset. Også her har norske politikere fulgt etter. Thorbjørn Jagland forsikret i Stortinget 25. mars 1999 at NATO med angrepet mot Jugoslavia ikke hadde gått ut av sitt eget område, fordi «eget område» var hele Europa og ikke kun NATOs medlemsstater. På denne premissen (som i seg sjøl var tvilsom) var Jagland imot «at NATO går ut av sitt eget område, for eksempel inn i en helt annen verdensdel, det ønsker ikke vi.»²⁸ I dag er ikke bare den samme Jagland, men hele Stortinget, samstemt om at NATO skal være i Afghanistan. Det som har blitt mer og mer stabilt hos norske politikere i det siste tiåret er at de alltid forsvaret NATO – også om premissene for dette forsvaret må endres 180 grader. NATO er i dag ikke primært en forsvarsorganisasjon. Hovedsaken er at alliansen har gitt seg sjøl rett til å gripe inn når menneskeretter, demokrati og Vestens interesser (frie markedsforhold) er truet, uansett hvor i verden.

Men med en slik målsetting kommer også NATO i konflikt med FNs oppgaver. FN er den internasjonale organisasjon som skal verne om freden,

menneskerettene og folkeretten. FN-pakten inneholder også en artikkel 103, som sier at i tilfelle konflikt mellom forpliktelsene et land har påtatt seg ifølge FN-pakten og forpliktelsene ovenfor en annen internasjonal avtale (som for eksempel NATO-traktaten) «går forpliktelsene i denne Pakt foran». Ved at NATO reelt sett tar over det som var definert som FNs oppgaver og blir en global organisasjon, svekkes sjølsagt FN både hva angår faktisk styrke og politisk prestisje. Denne konflikten blir særlig tydelig når NATO eller NATO-medlemmer bryter folkeretten, ved å gå til krig uten FN-mandat, ved terrorbombing eller ved umenneskelige fengselsregimer omkring i verden, for eksempel hos våre nye NATO-venner i Øst-Europa.

Innad i NATO argumenteres det for at det bør være slik. Et argument for at NATO skal ha jobben med ikke bare å verne egen sikkerhet, men også å verne menneskeretter, fred og stabilitet verden over, er at NATO består av demokratiske stater, mens FN organiserer alle stater. Som en av NATOs ledende embedsmenn, visegeneralsekretær ved NATOs parlamentarikerforsamling, Zachary Selden, sier det:

«FN er basert på premissen at alle stater uansett deres regjeringsform er like, det være seg demokratiske, autokratiske eller stater som knapt nok fungerer, med begrenset kontroll over sitt territorium. Denne premissen skaper en grunnleggende motsigelse: Formålet med langsiktig stabilisering er å bygge bærekraftige demokratiske stater, men dette truer flere enn noen få medlemmer av FN.»

Av dette følger at FN ikke kan eller vil intervensjon med sikte på regimeendring, fordi dette vil ramme FNs egne medlemsstater. Dette skaper, ifølge Selden, «en fundamental motsigelse» for FN. NATO derimot, har ikke dette problemet.²⁹ Tankegangen er altså her at den likeverdighet mellom alle stater som FN baserer seg på, er et falskt prinsipp. Det riktige prinsipp er å dele verden inn i demokratiske og ikke-demokratiske stater, altså et A- og et B-lag (omtrent slik som man i kolonialismens tidsalder snakket om siviliserte og usiviliserte nasjoner). NATO skal ha definisjonsmonopol på hvem som hører til i A- og B-laget. De «demokratiske» statene i NATO tildeler seg retten til intervensjon, i ytterste fall væpnet angrep, mot land som NATO definerer som udemokratiske og ustabile. NATO stiller seg over FN og oppkaster seg til både dommer, anklager og bøddel. Det står ingenting i FN-pakten eller andre konvensjoner om at demokratiske land kan gå til krig mot udemokratiske land for å innføre «demokratiske verdier» der. Dette ville være å åpne for alles krig mot alle, det motsatte av stabilitet som Selden snakker om. Det var dette som skulle forhindres ved dannelsen av FN. Krig skulle kun være folkerettslig tillatt som forsvar mot et faktisk gjennomført angrep. Å gå til krig mot et annet land pga samfunnssystemet eller andre interne forhold i et land, ble uttrykkelig forbudt. Dette var et framskritt i internasjonal sivilisasjon da FN ble dannet – og det bør fortsatt betraktes slik. For – dersom vi tenker oss om – alternativet er mye verre.

Kosovo-traumet

Selden mener – i motsetning til hva den norske regjeringa sier – at det ikke bør være noen FN-ledet verdensorden fordi FN består av så mange udemokratiske stater. At slike tanker dominerer i NATO-kretser er vel kjent. Men denne tankegangen står sterkt også i Norge. Den ble i praksis akseptert da Norge angrep Jugoslavia i 1999. For det underliggende argumentet den gangen var jo at NATO måtte gripe inn fordi FN var «handlingslammet». Kosovo-krigen har etterlatt et traume i norsk utenrikspolitikk. Verst er det for de partiene som i dag bedyrer at de arbeider for en FN-ledet verdensorden, men som i 1999 var med å starte en krig uten FN-mandat. Fremskrittspartiet har det lettere fordi dette partiet sier det samme som Selden. I utenriksdebatten i november 2005 hevdet Frp's Morten Høglund følgende :

«Litt av problemet med FN og FNs styrende organ, Sikkerhetsrådet, er at ikke alle medlemsstater er like opptatt av demokrati, frihet og menneskerettigheter som vi er. Det gjør dessverre at andre politiske interesser hindrer medlemsland i FN og dermed hele organisasjonen i å agere i enkelte spørsmål... Derfor vil vi advare mot å basere norsk utenrikspolitikk ensidig på FN, men heller søke å bruke organisasjonen der den er god, og søke andre kanaler for oppgaver der FN ikke er effektiv.»³⁰

Med disse ordene ga Høglund en god beskrivelse av USAs og NATOs forhold til FN: bruke FN der det er mulig, overkjøre FN når det blir nødvendig. Høglund, USA og NATO vil med den største selvfølgelighet si at FN er «god» når FN gjør slik de vil. Når FN gjør noe disse ikke vil, betyr det at FN ikke er «effektiv». Dette er ikke en global rettsordning der USA/NATO har visse forpliktelser overfor FN, slik alle andre stater har. Men det er en global orden på supermakta USAs premisser der FN blir redusert til et redskap som skal brukes dersom FN er «god». At Frp står på denne linjen overrasker ingen. Problemet er som sagt at Stortinget har et Kosovo-traume. Man er fullt klar over at man tilsidesatte FN i 1999, men ingen snakker særlig høyt om det. Unntatt Frp som liker å pirke litt bort i slike ubehageligheter.

I den nevnte utenriksdebatt tok Høglund opp Soria Moria-erklæringa som sier at norske militære operasjoner utenlands «skal være forankret i FN-pakten og ha et klart FN-mandat». Han henviste til utenriksministeren som hadde brukt de samme ordene i sin redegjørelse. Deretter spurte Høglund om dette betydde at om en situasjon parallell med Kosovo skulle oppstå, ville da Norge avstå fra å delta i en militær operasjon, dersom et FN-mandat ikke forelå? Utenriksministeren svarte slik på dette spørsmålet:

«Når det gjelder Kosovo, synes jeg det er vanskelig å diskutere en konflikt som var tidligere, satt inn i et hypotetisk perspektiv om hva vi vil gjøre framover... Jeg har også merket meg at det var et bredt stortingsflertall bak det vedtaket man fattet som gjaldt Kosovo. Stortinget er suverent til å fatte beslutninger ut fra den situasjonen Norge og verden

møter. Men budskapet fra denne regjeringen er å vektlegge betydningen av FN-mandatet. Så får vi forholde oss til de konflikter og situasjoner som måtte oppstå.»³¹

Dette svaret er ikke tilfredsstillende for dem som ønsker at Norge aldri skal delta i en angrepskrig av Kosovo-typen. For her har påbudet om FN-mandat som en *nødvendig betingelse* for militære utenlandsoperasjoner blitt redusert til et «budskap». Støre framhever at Stortinget er suverent – det er sjelden dette framheves av Arbeiderpartiet. Men denne framhevingen må tolkes dit hen at et klart flertall i Stortinget kan velge å se bort fra FN-mandat som en betingelse for norsk krigsdeltakelse i en gitt situasjon. Støre holder døra på gløtt for en slik mulighet. Dersom USA/NATO igjen skulle ønske å sette i gang en krig som Russland eller andre vetomakter motsetter seg, så er Arbeiderpartiet, sammen med Høyre og Frp (og muligens andre partier) igjen beredt til å støtte USA/NATO. Logikken i hans resonnement peker i en retning som ikke er totalt forskjellig fra Frps posisjon: vi følger FN når vi mener FN beslutter noe riktig – i motsatt fall setter vi FN til side.

Alle taler varmt om folkeretten på Stortinget – i uforpliktende ordelag. Da statsminister Bondevik i 2003 talte til Stortinget i forbindelse med at Irak-krigen var startet, het det: «Regjeringen vil målbevisst arbeide for...styrking av folkeretten og FN som fredsorganisasjon.»³² Å løfte fram folkerettens betydning må forstås på bakgrunn av den usikkerhet som USAs kriger har skapt. Dette var ikke noe som kom med den rødgrønne regjeringa. At forpliktelsen på folkeretten ikke stikker særlig dypt for et parti som Frp er åpenlyst. Problemet er imidlertid at det også hefter usikkerhet ved den rødgrønne regjeringa. Til og med for SV kan det stilles spørsmål. Hvordan vil et parti som SV agere dersom en ny Kosovo-situasjon seiler opp?

Men SV har i det minste noen ganger tatt innover seg at folkeretten befinner seg i en krise som vil kunne gi en mer krigersk og ustabil verden og at årsaken til denne krisa er USAs utenrikspolitikk. I 2003 påpekte Kristin Halvorsen USAs tvilsomme rolle med å si at «verden står igjen med en suveren supermakt som tar seg til rette og presser andre land til å følge deres spor.»³³ Dette sluttet ikke å gjelde fra det øyeblikket den rødgrønne regjeringa tiltrådte. USA er en klar trussel mot folkeretten og mot freden. Slik vil det være så lenge USAs hovedmål er å opprettholde sin posisjon som eneste supermakt. Intet tyder på at denne målsettinga vil bli endret under president Obama. Demokratiske presidenter legger vanligvis stor vekt på samarbeid med nære allierte, noe som betyr økt press på USAs NATO-allierte. Vi skal huske at det var demokraten Clinton som startet Kosovo-krigen. Nå skal Obama videreføre Afghanistan-krigen med full kraft. For SV er det et faktum at de synspunkter som Kristin Halvorsen hevdet i 2003, ikke kan hevdes når SV sitter i regjering. Dette er et paradoks for et parti som mener at regjeringsdeltakelsen gir mer, og ikke mindre, makt

Godhetens tyranni

Når politikere i fullt alvor – som NATOs visegeneralsekretær – står for det syn at udemokratiske FN-medlemmer gjør at vedtak i FN-organer ikke skal være forpliktende, så er dette å undergrave FN's autoritet. Påstanden er altså at FN er i splid med seg sjøl og derfor ikke kan realisere sine gode formål. Til dette er først å si at FN har mange formål. Det viktigste er å bevare freden og å verne om det enkelte lands suverenitet. Men i tillegg har FN vedtatt en lang rekke konvensjoner som sikrer menneskerettigheter, både av politisk, kulturell, økonomisk og sosial type. Noen av formålene er av en slik radikal art at blant andre USA ikke har ratifisert visse menneskerettskonvensjoner som blant annet beskytter rett til arbeid, streike- og organisasjonsrett, utdanning, helsetilbud for alle osv. Men fra dette at FN gjennom vedtak som høytidlig erklærer at ethvert menneske har rettigheter av ulike typer, følger det ikke at det er riktig å bruke væpnet makt mot land som bryter med disse rettighetene. Det følger ikke at FN åpner for å innføre demokrati ved hjelp av krig. FN-pakten sier som kjent det motsatte – væpnet makt er kun tillatt når vi forsvarer oss mot angrep. Sterke stater skal ikke ha adgang til å ta retten i egne hender for å sikre det de anser som det gode. Dette gjelder like mye om det «gode» kalles sosialisme som begrunnet invasjonen av Tsjekkoslovakia i 1968 (Bresjnev-doktrinen), eller menneskeretter, som begrunnet angrepet mot Jugoslavia i 1999.

Det NATO og den gruppe av verdens mektigste stater som er med i NATO har gjort etter den kalde krigen er å opprette et «godhetens tyranni». NATO-landene ser seg sjøl som forvaltere av alt som er godt i denne verden og ser det som sin oppgave å holde det onde (udemokratiske og ustabile stater) nede med makt. Fordi FN er lammet av indre motsigelser, må NATO ta på seg denne jobben. Krigen mot Jugoslavia var det hittil tydeligste utslaget av godhetens tyranni. Denne formen for moralisering av folkeretten fører ut i et uføre. Folkeretten kan kun være en rettsordning for likestilte stater, ikke i seg sjøl et etisk standpunkt.³⁴ Med etisk standpunkt menes i denne sammenheng det syn at vi opptrer u-etisk dersom vi ikke er villig til, ved hjelp av ethvert middel, umiddelbart å sette det vi regner som etisk riktig ut i livet. Et annet navn på dette er etisk fundamentalisme.

FN var aldri ment som en organisasjon som med makt skulle sørge for at alle land ble demokratiske og respekterte menneskerettene. Man kan, innfor folkerettens ramme, legge press på land med diplomatiske midler eller med økonomisk boikott, men ikke bruke væpnet makt. FN var et produkt av et omfattende kompromiss mellom USA og Sovjetunionen og mellom Vestens imperialistiske tradisjon og frigjøringsbevegelsene og anti-imperialismen i den tredje verden.³⁵ Det var et dyrekjøpt kompromiss etter historias mest ødeleggende krig. Å bevare freden ble den viktigste oppgaven, men FN ble i tillegg en organisasjon som fremmet menneskeretter og toleranse mellom

kulturer og samfunnsformer. FN bør fortsatt være det sentrale globale forum og instrument for samarbeid om disse formålene. Vi skal huske at FN alltid har hatt betydelig oppslutning blant vanlige mennesker i det sivile samfunn verden over. Det samme kan vi ikke si om NATO, som blir sett på som et uttrykk for den rike vestlige verdens interesser. Vi kan heller ikke si at USAs er nevneverdig populær utover i verdenssamfunnet – i mange land viser meningsmålinger at USA ansees som den største trusselen mot verdensfreden.³⁶ Også i dette perspektivet bør norske politikere erkjenne at det er en konflikt mellom FN og NATO.

Den tidligere franske presidenten, Chirac, har sagt følgende om konsekvensene av å ta seg til rette: «Dersom NATO gir seg sjøl retten til å intervenere hvor og når NATO måtte ønske, vil andre makter straks begynne å gjøre det samme, med like mye berettigelse.»³⁷ Hva vil skje i det øyeblikk også andre stater, Russland, Kina, India etc. tar seg den frihet å bruke væpnet makt mot internasjonale aktører som disse statene mener begår grov urett? Hvor lett vil det ikke være å bruke argumentet om «humanitær krise» som begrunnelse for å gå til krig mot det Russland, Kina osv ser som sine fiender i verdenssamfunnet? I august 2008 benyttet Russland det humanitære argumentet da landet rykket inn i Sør-Ossetia for å forsvare en minoritet av russere og ossetiere imot Georgias angrep. Særlig dersom vi går inn i en tid der NATO og USA svekkes i forhold til disse andre store maktene, vil det også være i NATOs interesse – i hvert fall i de små NATO-lands interesse – å arbeide hardt for å sikre en internasjonal rettsorden. Den dag kan komme da Vesten og NATO angrer på at de aktivt undergravde det riktignok skjøre, men eneste fungerende globale rettsystemet som finnes. Det kan lett oppstå militært sterke stater utafør Vesten som i enda mindre grad enn NATO respekterer folkeretten og menneskerettene, og som vil henvise til Vestens dobbeltmoral og Vestens folkerettsbrudd som en unnskyldning for egen hensynsløse framferd. I en slik situasjon vil folkeretten og den internasjonale rettsorden bevege seg mot total kollaps.

Argumentene for ikke-innblandings-prinsippet i et lands indre anliggende er mange og sterke. Især blir prinsippet forsvart av de mange små og svake stater i verden. Dette er stater med et minimalt forsvarsbudsjett i forhold til NATO, som legger beslag 2/3 av verdens samlede militærutgifter. Det ville være en gavepakke til alle mektige stater – ikke bare til USA og NATO – om det fantes en rett til av «humanitære» eller «preventive» grunner å begynne en krig. Det er i tillegg den mest fullkomne naivitet å tro at en slik intervensjon kun vil skje ut fra edle moralske motiver – og ikke ut fra realpolitiske betraktninger av interessene til den eller de stater som intervensjoner.

Regimeendring er det bare folket sjøl, kilden til suvereniteten, som kan gjennomføre. Enten fredelig, gjennom demokratiske kanaler dersom disse finnes – eller gjennom revolusjon. Dette åpner den moderne folkeretten for. Men folkeretten tillater ikke at en eller flere stater med makt endrer

samfunnssystemet eller andre indre forhold i en stat. Folkeretten skiller derfor mellom et indre opprør og ytre aggresjon. Derfor måtte FNs generalsekretær Kofi Annan fordømme USAs angrep og okkupasjon av Irak som en «illegal» handling. På samme grunnlag fordømmes Israel som okkupasstat. Mens et opprør – forutsatt at det skaper et nytt stabilt regime – taes til etterretning og anerkjennes, også når det nye regime har mindre sympatiske trekk, som for eksempel det islamske teokratiet som ble opprettet i Iran i 1979. Disse folkerettslige prinsippene garanterer ingen perfekt verden. Tvert imot er de prinsipper for en uperfekt verden – og de skal hindre at denne uperfekte verden forvandles til internasjonalt anarki. Godhetens tyranni kan – uansett om intensjonen var en annen – føre verden mot et slikt anarki.

Tilfellet Georgia

Vestens regimeendringer synes å være mest vellykket når det gjelder å innføre nyliberalisme i økonomien, med skjerpede sosiale ulikheter som konsekvens. Det virker som dem som viser lydighet mot USA og er flinke til å vifte med amerikanske flagg er sikret NATOs støtte – uansett om det som omtales som «demokrati» kun er en fasade. La oss i denne sammenheng ikke glemme at NATO og USA også er flinke til «fredelige» intervensjoner. Et aktuelt eksempel er Georgia, hvis nyliberale elite drømmer om NATO-medlemskap. For å komme opp på NATOs standard har Georgia i åra 2003 til 2007 økt sitt militærbudsjett med 921%! I tillegg kommer militær hjelp fra USA og andre NATO-land, samt også Israel. Håpet til president Saakashvili – som i NATOs øyne er en sann demokrat – er at Georgia i nær framtid blir NATO-medlem.³⁸ Det foreløpige resultatet av denne utviklinga er den ulykksalige krigen mot Russland. For Russland var krigen et takk for sist i forhold til Kosovo. Parallellene mellom de to tilfellene er påtakelige. Serbia ville for all del holde på Kosovo og kom i konflikt med kosovoalbanerne. Georgia forsøkte å erobre tilbake to provinser som hadde løsrevet seg pga etniske konflikter. Minoritetene i begge tilfeller fikk internasjonal væpnet støtte fra henholdsvis USA/NATO og fra Russland. Både NATO og Russland begrunnet sin inngripen med humanitære argumenter. NATO fordømte Russlands folkerettsbrudd i Georgia, Russland fordømte NATOs folkerettsbrudd mot Jugoslavia. En forskjell var at minoritetene i Georgia hadde løsrevet seg lenge før krigen og at Russland sikret denne løsrivelsen. I Kosovo ble derimot Serbia tvunget til å overlate Kosovo til FN. Først mange år etter, i 2008, gikk USA og de fleste NATO-land inn for at Kosovo, i strid med det Sikkerhetsrådet i 1999 hadde vedtatt, skulle få utrope seg sjøl til en uavhengig stat. Hvem som ut fra dette er den største «humanitære» hykleren, Russland eller NATO, skal være usagt.

«Det vil fortsatt ligge i kortene (hos NATO-strategene) at ingen andre land – for eksempel Kina eller India – må få militær kapasitet og politisk vilje

til å gjøre intervensjoner *de* definerer som humanitære hensyn. Men det er meget mulig at land av denne typen om få tiår nettopp vil utvikle en slik kapasitet... Kosovo-krigen var for slike relativt sterke stater slett ikke et signal om å føye seg for USA-hegemoniet, men tvert imot for å øke opprustninga og *sikre* den nasjonale suvereniteten i framtida.»³⁹ Det jeg her skrev for 9 år siden var feil på ett punkt. Russland, som intervenerte mot Georgia, kom Kina og India i forkjøpet. Men utviklinga er i gang.

NATOs indre konflikter

Når jeg her har kritisert den oppfatning at NATO ikke lenger er relevant og derfor ikke er noe å bry seg med, vil jeg ikke dermed ha sagt at det rår harmonisk idyll innad i NATO. Organisasjonen viser klare tegn på indre slitasje og uenighet. Dette har ikke bare kommet til uttrykk i forbindelse med Irak- og Afghanistan-krigen, men også i uenighet om relasjonene til Russland, uenighet om rakettskjold og uenighet om ytterligere utvidelse av NATO. Men disse uenighetene har aldri ført til noe klart nederlag for USA og langt ifra til at USA er blitt isolert innad i alliansen. Man kan meget vel tenke seg at NATO forstrekker seg i Afghanistan, at de indre uenighetene som tydelig viste seg i 2003 tiltar igjen, og at NATO beveger seg inn i en krise, slik at organisasjonen ikke kan oppnå det formål som organisasjonen har satt seg. Det kan også tenkes at Russlands og Kinas styrkede stilling på sikt vil sette visse grenser for NATOs aktiviteter.

Så viktig dette enn er – det er ikke holdbare argumenter for ikke å kritisere NATO. Alliansen blir ikke av disse grunner «akseptabel», som Solhjell sa.. Det gjør heller ikke NATO til en plattform for å motarbeide USA eller for en progressiv internasjonal politikk. NATO vil kun å fungere på USAs premisser – eller overhodet ikke. Alle vesentlige initiativer til politiske og militære tiltak i NATO kommer fra USA, det gjelder så vel kriger som NATO-utvidelse. NATO vil i overskuelig framtid fortsatt være verdens suverent sterkeste militære allianse. Sjøl de europeiske land alene er en formidabel militær makt sammenlignet med resten av verden. Storbritannia har verdens nest største militærbudsjett.⁴⁰ Den gir videre legitimitet til USA fordi den viser verden at USA har nære venner. Hadde det vært slik at USA ikke kunne kontrollere eller bruke NATO til sine formål ville det vært absurd av USA å legge ned så mye ressurser for å holde denne organisasjonen i aktivitet. En realistisk forklaring kan bare være at NATO er viktig for USA i opprettholdelsen av landets verdenshegemoni. Når en supermakt er leder av en internasjonal allianse, vil denne alliansen kun overleve så lenge det er i denne supermaktas interesse at den gjør det. NATO er altså av vital betydning for USA.

Hva er NATOs egentlige funksjon?⁴¹

NATO, i motsetning til EU, hvor USA ikke er medlem, og enhver annen allianse, er det mest vellykkede redskapet for å opprettholde USAs verdenshegemoni – et verdenshegemoni det er USAs erklærte mål å opprettholde. NATO var og er en sikkerhet mot et angrep fra fremmede stater (i dag meget lite sannsynlig). Men utover at NATO hadde en forsvarsoppgave, har NATO også andre funksjoner. NATO er en intern sikkerhetsorganisasjon som sikrer fred og løser konflikter *mellom* medlemmene. Denne funksjonen kan fort bli satt på prøve som følge av utvidelsene i Øst-Europa, men også som følge av andre interessekonflikter mellom NATOs medlemmer. Den tredje funksjonen til NATO er at den sikrer USAs tilstedeværelse i, og dermed kontroll med, utviklinga i Europa. Denne kontrollen er blitt styrket etter NATOs utvidelse mot øst. Den fjerde funksjonen er at NATO er blitt et instrument for krigføring «out of area», dvs overalt på kloden hvor Vestens verdier og interesser kan bli truet. NATO er i denne sammenheng å betrakte som et instrument som gir politiske og militære rammebetingelser for den liberale vestlige kapitalismens fortsatte dominans. Denne siste funksjonen binder den europeiske kapitalistklassen sammen med den amerikanske i et interessefelleskap. Dette interessefelleskapet har vært basert på at USA som hegemonimakt ikke kun har ivaretatt amerikanske interesser, men også et godt stykke på vei den europeiske kapitalens interesser. Om dette vil være slik også i framtida, er et mer åpent spørsmål. Ikke minst på bakgrunn av den pågående økonomiske krisa.

NATO må forstås i relasjon til USAs hegemoniutøvelse. Det er utenkelig at et annet NATO-land enn USA kan få med seg NATO på krig. Både Storbritannia og Frankrike har ført en rekke kriger, men har aldri kunnet påregne NATO-støtte i sine kriger. I 1999 var NATO samlet om å gå til angrep mot Jugoslavia og om å tilsidesette FN. Men drivkraften bak Kosovo-krigen var USA. En sentral strategi var at denne krigen ville styrke samholdet i NATO og samtidig styrke USAs lederskap over Europa. Krigen demonstrerte amerikansk styrke – både militært og politisk. Et sterkt europeisk-amerikansk partnerskap «er hva denne Kosovo-saken handler om» (is all about), uttalte president Clinton dagen før krigsutbruddet i mars 1999.⁴² Ifølge en oppsummering fra Pentagon (USAs forsvarsdepartement) handlet krigen om NATOs «troverdighet, så vel som om USAs troverdighet.» Om man ikke gikk til krig ville det bli stilt spørsmål ved denne troverdigheten.⁴³ Midt under Krigen mot Jugoslavia vedtok NATO sitt nye strategiske konsept. Det nye konseptet manglet interessant nok følgende setning som sto i det tidligere strategiske konsept fra 1991: «ingen av dens (NATOs) våpen vil noensinne bli brukt unntatt i selvforsvar.»⁴⁴ Dette var et (av flere) uttrykk for at NATO – også i eget grunnlagsdokument – brøt med kjernenormen i folkeretten, forbudet mot angrepskrig. Kosovo viser at det under en

krisesituasjon var mulig å dra med seg nølende allierte inn i en politikk for et mer aggressivt NATO. Dermed blir USAs satsing på krig og økt militarisering også et middel for å sikre USAs grep om NATO.

USA utøver sitt hegemoni gjennom en serie internasjonale forbindelser og legale avtaler, hvorav NATO er viktigst. USA ønsker, på sine betingelser, å ha gode forbindelser med flest mulig. Dette er utøvelsen av det Madeleine Albright en gang kalte et «velgjørende globalt hegemoni.»⁴⁵ Gjennom dette nettverket belønnes nære venner. Avvikere straffes, for ikke å snakke om opprørere. Samtidig er det nødvendig for USA ikke å la seg binde av sine egne internasjonale allianser, sjøl ikke av NATO. Derfor er USAs alenegang og folkerettsbrudd også bevisste markeringer av landets supermaktsstatus. NATO har ingen fellesstyrke, fordi en slik fellesstyrke ville kunne binde USAs militærmakt på en måte landet ikke er interessert i. Og kun om et land ber om assistanse etter et angrep utløses en rettslig forpliktelse til å bidra med styrker. Dette har aldri skjedd og det er heller ikke tilfellet i Afghanistan. Norge har kun en moralsk og politisk forpliktelse overfor våre NATO-allierte og kan når som helst beslutte å trekke sine styrker ut. I det hele tatt må de sterke lojalitetsbånd som preger NATO-alliansen forstås som uttrykk for de politiske elitenes felles politiskideologiske «visjoner» av verden og av at Vesten må stå samlet om sine interesser. NATOs ministerråd som er alliansens øverste organ, er et sted man snakker seg fram til konsensus, man deler seg ikke i mindretall og flertall.

Avslutning

Norsk utenrikspolitikk opererer på ulike nivåer og med ulike formål. Norge bør være en fredsnasjon, bør yte humanitær og annen bistand, være en brobygger/-mekler og styrke FN og folkeretten. Dette er målsettinger som vi kunne kalle «ideelle». Ikke i den betydning at de er utopiske og idealistiske, men i den betydning at de bare kan oppnås gjennom en bevisst politisk innsats. Bak denne må det stå en opinion for fred og for en anstendig utenrikspolitikk. I Norge har vi hatt en fredsopinion helt siden det moderne sivile samfunn dannet seg i det 19. århundre. I visse perioder har fredsbevegelsene påvirket utenrikspolitikken, slik som atomprotestbevegelsene på 1950- og 60-tallet og igjen på 1980-tallet og fredsbevegelsen omkring utbruddet av den siste Irak-krigen i 2003. Venstresiden i norsk politikk, og delvis også sentrum, har ikke vært upåvirket av disse bevegelsene.

Det rødgrønne regjeringseksperimentet har ikke ført til noe kursskifte i utenrikspolitikken. Vi står i dag med den situasjon at det ikke finnes en utenrikspolitisk opposisjon i det politiske systemet. Derfor trekker jeg den konklusjon at et parti som SV i seg sjøl er for svakt til å kunne skape utenrikspolitiske endringer. Det er ikke utenrikspolitikken, men heller SV

som er blitt endret. Og derfor blir min tilleggskonklusjon at en aktiv og sterk utenrikspolitisk opinion er en nødvendig forutsetning for en utenrikspolitisk endring. Som nevnt er det på det rene at det norske folk ligger til venstre for politikerne i Afghanistansspørsmålet. Vi trenger politikere på Stortinget som synliggjør sine radikale standpunkter – og ikke usynliggjør dem. Så lenge det siste skjer vil fredsbevegelsene utafor Stortinget mangle viktig drahjelp og lett preges av usikkerhet og frustrasjon.

Den fundamentale målsetting for enhver utenrikspolitikk er imidlertid sikkerheten, og da menes den ytre sikkerhet for staten og territoriet Norge. (Den indre sikkerhet er det politiets og ikke forsvarrets oppgave.) I motsetning til de ideelle målsettingene handler sikkerhet i utpreget grad om realpolitikk. Ikke minst ut fra sikkerhetsperspektivet vil utenrikspolitikk i stor grad handle om kompromisser. Man kan sjelden forvente at alle gode formål man måtte ha lar seg realisere. Men denne innsikt i kompromissenes nødvendighet er ingen unnskyldning eller bortforklaring for at norsk utenrikspolitikk i dag, kanskje mer enn noensinne, utøves under NATO og USAs tunge slagskygge. For problemet er at det er de positive og framtidsrettede standpunktene (i Soria Moria-erklæringa blant annet) som ofres på kompromissets alter. Slik har det i alle fall vært i inneværende stortingsperiode.

Norge ofrer mye på NATO-medlemskapets alter. I den forsvarspolitiske nytale heter det at vårt «framskutte» forsvar er i Afghanistan – av alle steder. Vi innretter forsvaret etter NATOs standarder. Vi har vært blant de aller flinkeste i NATO til å omlegge våre militære styrker fra et territorialforsvar til en del av et globalt ekspedisjonskorps med nisjekapasiteter som passer godt inn i USAs strategiske interesser. Spørsmålet er imidlertid: har dette gått på bekostning av det som er enhver stats grunnleggende sikkerhetsbehov, nemlig tryggingen av eget territorium? Øker vi norsk sikkerhet ved at NATO er blitt en out of area-organisasjon? Økes den ved at NATO utvider og får som medlemmer stater av typen Georgia, Albania og Ukraina? Øker vi den ved at USA får presset gjennom sine rakettskjoldplaner? Om NATO-medlemskapet skal kunne forsvares så måtte det godtgjøres at dagens NATO fører en linje som i det minste ikke minsker vår sikkerhet. Foreløpig er det en rolig situasjon i vår del av Europa. Men om vi tenker oss muligheten av økte interessekonflikter i Nordområdene, så ser det ikke ut til at NATO-medlemskapet vil være oss til stor hjelp. I verste fall vil NATO og NATO-medlemmer vi ikke har felles interesser med, kunne presse fram løsninger på vår bekostning.

I det motsatte hjørnet av Europa var Georgia-krigen sommeren 2008 en påminning om at vi er i ferd med å bevege oss inn i en periode hvor USA og NATO langt ifra er enerådende om å bruke militærmakt som middel for å nå politiske mål. Dette er i så fall en anledning til å tenke kritisk gjennom den liberale imperialismen som har preget NATO og USAs utenrikspolitikk siden den kalde krigen. I dagens mer ukomfortable internasjonale situasjon, med

Russland og Kina som maktpolitiske faktorer på den eurasiatiske landmassen, har også Norge begynt å understreke egne interesser. Utenriksministeren og andre reflekterer over at det nødvendigvis ikke må være noen motsetning mellom idealer og interesser. (I boka *Norske interesser*) Den tanken presser seg fram av begivenhetens gang at Norge kan ha sjølstendige interesser som ikke er sammenfallende med NATOs politiske kurs. Det erkjennes at brudd på folkeretten i det lange løp skader våre interesser. Fordi småstater ikke rår over store maktmidler, har småstater en innlysende interesse av å eksistere i en rettsregulert verdensorden. At dette er signaler som kommer opp nå er ikke tilfeldig. De kommer seint, etter at Norge og andre småstater en rekke ganger har latt seg forlede inn i folkerettslig tvilsomme kriger. Alt tyder på at vi fortsatt vil befinne oss i NATOs klamme favntak.

I lys av utenrikspolitikken mer ideelle komponenter, så er min konklusjon at NATO-medlemskapet svekker Norge som fredsnasjon, som humanitær bistandsnasjon og som forsvarer av FN og folkeretten, noe det i denne artikkelen er argumentert for. For å oppveie det vi taper når det gjelder våre ideelle målsetninger, så burde det sikkerhetsmessige regnskapet komme entydig ut til NATOs fordel. Men siden det ikke er klart at dette er tilfellet, siden det er NATO som har presset fram nedbyggingen av det territoriale forsvaret, så er det klare grunner for at Norge bør trekke seg ut av denne alliansen. Her vil mange spørre: hva er alternativet? Pr i dag står det ikke noe forsvarspolitisk alternativ og venter på at Norge skal melde seg inn. Det vi kan si er at vi alt nå burde kunne øke det forsvarspolitiske samarbeidet med de øvrige nordiske land og i tillegg med land som er tilbøyelig til være fredsorienterte innafor NATO. Et Nordisk forsvarssamarbeid er på sikt et alternativ til et NATO der vi har forpliktelser, men ingen mulighet til reell innflytelse.

NOTER

- 1) Det er en påfallende forskjell mellom den utenrikspolitiske debatt i det nøytrale Norge i mellomkrigstida preget av kryssende hensyn og skiftende konstellasjoner og den bundne og disiplinerte debatt i NATO-Norge etter 1949. Om utenrikspolitikken i mellomkrigstida se Reidar Omangs framstilling i *Det Norske Storting gjennom 150 år* Bd IV, Oslo 1964, s. 67-165.
- 2) Se intervju med Bård Vegar Solhjell i *Aftenposten* 26.05.04.
- 3) *Ny Tid* 05.06.2004
- 4) Holdningene til Ingvar Carlsson og Tom Heyman (riksdagsmedlem, M) er dokumentert i antologien *Fredsbomber över Balkan*. Stockholm 1999.
- 5) Halvorsens omtale av forsvarets «eksemplariske jobb» kan ikke forstås annerledes enn som en aksept av det norske forsvars satsing på troppeutdanning med sikte på out of area-operasjoner. I SVs arbeidsprogram 2005-09 sto det imidlertid: «SV ønsker et moderne, effektivt og defensivt forsvar, tilpasset våre nasjonale sikkerhetsoppgaver... SV vil motarbeide et forsvar med dagens sterke

vektlegging av nisjekapasitet til bruk for NATOs såkalte out of area-operasjoner» (Pkt 13.15 i Arbeidsprogrammet).

- 6) *Klassekampen*, 14.10.05.
- 7) Hallgeir Langeland i Stortinget 25.03.1999. *Stortingsforhandlinger 1998-1999*, s. 2550.
- 8) Inger Lise Husøy i Stortinget 06.05.1999. *Stortingsforhandlinger 1998-1999*, s. 3113.
- 9) Thorbjørn Jagland i Stortinget 25.03.1999. *Stortingsforhandlinger 1998-1999*, s. 2520.
- 10) Da høyrepartiene i Norge i påsto at USA var kritisk til norsk innsats i Afghanistan i 2007, gjorde jeg 22.02.07 et søk i tidsskriftsbasen Proquest som omfatter rundt 1800 amerikanske aviser og tidsskrifter, inklusive regjerings-kommunikeer etc. etter innslag som omtalte Norge og Afghanistan. Jeg skrev om dette i en kronikk i *Klassekampen* 02.03.07 og sa at jeg ikke fant «en eneste som kom i nærheten av kritikk av Norges linje i Afghanistan. Verken fra den amerikanske administrasjonen eller fra kongressrepresentanter.» Derimot fant jeg positiv offisiell framheving av Norges innsats i Afghanistan.
- 11) *St.prp. nr 1 for budsjettåret 2009. Forsvarsdepartementet*. S. 12 og 17.
- 12) Se Jan Borgen: «Støre og Guantanamo», *Klassekampen* 23.06.2008. Borgen påpekte at både en rekke europeiske statsledere og EU-kommisjonen hadde framsatt et slikt krav overfor USA, men altså ikke Norge.
- 13) Det norske oljefondet investerer blant annet i selskapene Veolia Environment, Alstom og Israel Electric som alle er engasjert i staten Israels utbygginger på okkupert territorium, blant annet bygger Veolia en trikk mellom Jerusalem og jødiske bosettinger på okkupert område, de bygger sjekkpunktterminaler som skal begrense palestinerne bevegelse, de bygger på konfiskerte palestinske eiendommer osv. Det lyder mildt sagt merkelig når statssekretær Roger Scherva, SV, kommenterer dette slik: «Regjeringens politikk er at Israel skal trekke seg ut av okkuperte områder. Oljefondet er imidlertid ikke et virkemiddel for å fremme den politiske målsettingen» (*Klassekampen* 14.06.2008). Hadde det vært så vel at oljefondet ikke var et virkemiddel!
- 14) Bondevik sa i Stortingsdebatt den 17.12.03 at Norge «har faset seg ut av 'Enduring freedom'» og at man ønsket å prioritere ISAF-styrken fordi dette var en NATO-ledet operasjon. Bakgrunnen syntes å være at det var bedre å støtte en NATO-operasjon enn en operasjon ledet av USA. Det er dette standpunktet den rødgrønne regjeringa har fulgt opp.
- 15) Støre i Stortingets spørretime 12.03.08. *Stortingsforhandlinger 2007-2008*, s. 2435.
- 16) *Stortingsforhandlinger, 2006-2007* s. 273 (Møte 24.10.06)
- 18) Jagland i Stortinget 17.12.2003. *Stortingsforhandlinger 2003-2004* s.
- 19) Innad i Bondevik-regjeringa var det kraftige rivninger omkring disse spørsmål rett før Irak-krigen. Bondevik tvang regjeringa og Høyre med på å si nei til krig uten FN-mandat og ville gått av dersom han her ikke hadde fått viljen sin. Se Robert Gjerdes lange artikkel i *Aftenposten* 19.03.2008. Problemet som ble drøftet innad i regjeringa var bla.: «Kan Norge si nei hvis Sikkerhetsrådet sier ja?» På dette siste ville ikke bare utenriksminister Pettersen, men også Thorbjørn Jagland og Ap, ha sagt at Norge i så fall skulle støtte en krig, mens Bondevik var usikker på dette. I alle fall var han «overlykkelig», ifølge Gjerde, da FN ikke greide å bli enig.

- 22) Det har vært mest tvil om Afghanistan i så måte, for her var det et vedtak fra Sikkerhetsrådet den 12.09.2001, dagen etter terrorangrepene mot mål i New York og Washington. Men dette vedtaket inneholder kun en oppfordring om å bekjempe internasjonal terrorisme uten at det presiseres til bruk av væpnet makt. Det nevner dessuten ikke Afghanistan overhodet. Vedtaket er likevel brukt av mange, blant dem utenriksminister Støre, som vitnebyrd om at USAs angrep på Afghanistan den 7. oktober 2001 var folkerettslig i orden. Som Støre sa i Stortinget 15.11.2005: «Jeg vil også være helt tydelig på at Operation Enduring Freedom har et klart FN-mandat. Det er ingen tvil om det» (*Stortingsforhandlinger 2005-2006*, s. 219).
- 23) Jf Lothar Rühl: «Die Rolle der NATO in Afghanistan», *Politische Studien* 59. Jahrgang, mars/april 2008, s. 50.
- 24) *Neue Zürcher Zeitung* 20.12.2008
- 25) Man kan tenke seg flere scenarier hvor det kan bli ytterst vanskelig for NATO å videreføre sin krig fram mot full seier. President Karzai kan kreve uttrekning av NATO, Russland og de sentralasiatiske stater kan oppheve retten til militære transporter i deres luftrom som NATO-landene nå har, Russland og Kina kan nedlegge veto mot Sikkerhetsrådets årlige godkjenning av ISAF-styrken, konflikten mellom NATO og krigsherrene, knyttet til den tidligere Nord-alliansen, kan øke i takt med at NATO øker sine tropestyrker, forhandlinger mellom Taliban og Karzai kan åpne for nye politiske konstellasjoner osv.
- 26) Krigen mot Afghanistan begrunnes ofte med kampen mot terrorisme. Men USAs angrep mot Afghanistan i 2001 er ikke mer legitimt enn om India i dag – kort tid etter terrorangrepet mot Mumbai høsten 2008 – skulle gå til krig mot Pakistan. Ville de som forsvarer USAs angrep også forsvare andre lands tilsvarende rett? Eller vil de mene at kun USA skal ha denne retten?
- 27) En stabilisering i Afghanistan kan kun skje gjennom samarbeid mellom de tilgrensende land. Pakistan ønsker imidlertid et svakt og kaotisk Afghanistan og dette har lenge vært et hovedproblem i denne konflikten. Derfor må en stabilisering skje ved at Russland, Kina, India og Iran (med en lang grense mot Afghanistan) bidrar i forståelse med FN. Foreløpig er alt dette utopi. Blant annet vil jo ikke USA/NATO ha noe med Iran å gjøre, som i stedet trues med enda en krig!
- 28) *Wall Street Journal* 10.11.2007 s. A 11
- 29) Se John Borawski/Thomas-Durell Young: *NATO after 2000. The Future of the Euro-Atlantic Alliance*. Westport, Conn./London 2001, s. 3 og R. Geiger: *Völkerrecht und Grundgesetz*. München 1994, s. 381-83.
- 30) Jon Berg: «Kampfly uten visjoner». *Klassekampen* 06.02.2009
- 31) *Stortingsforhandlinger 1998-1999*, s. 2523.
- 32) Zachary Selden: «Stabilization and Democratization: Renewing the Transatlantic Alliance», *Parameters* Winter 2007-2008, s. 95.
- 33) M. Høglund 15.11.2005. *Stortingsforhandlinger 2005-2006*, s. 207 og 208.
- 34) Støre i Stortinget 15.11.2008. *Stortingsforh. 2005-2006*, s. 219
- 35) Se *Stortingsforhandlinger 2002-2003*, s. 2295 (Redegjørelse av statsministeren om Irak-spørsmålet 21.03.2003)
- 36) Halvorsen i Stortinget 21.03.03. *Stortingsforhandlinger 2002-2003*, s. 2300.
- 37) Immanuel Kant, som liberale tilhengere av humanitær intervensjon gjerne påberoper seg, advarte mot en slik moralisering av folkeretten. «Det kan ikke være

noe mer urettmessig enn å gjøre godheten (die Gütigkeit) til statens eller folkerettens prinsipp, da man dermed oppkaster seg til å besørge lykken for andre og fratrar dem deres frihet» (Refleksjon 8058 i *Gesammelte Schriften*, Bd. XIX, Berlin og Leipzig 1934, s. 597).

- 38) Om FN som et kompromiss se min bok *Kampen om folkeretten* 2.oppl. Oslo 2007, kap 7 og 8.
- 39) Gjentatt ganger har opinionsundersøkelser vist at folk i Europa og i andre land regner USA som en av de største trusler mot verdenfreden, og større enn andre trusler som Iran og Nord-Korea. 32% av de spurte i de fem største EU-landene (Tyskland, Storbritannia, Frankrike, Italia og Spania) mener at USA er en større trussel enn noen annen stat. *SIPRI Yearbook 2008* s.17. Støtten til NATO har sunket markant etter Irak-krigen i Europa. (L. Ray/G. Johnston: «European Anti-Americanism and Choices for a European Defense Policy», *Political Science & Politics* Vol 40, Januar 2007, s. 85-86.) I 2007 mente 48% av tyskerne at USA var en større fare for verdensfreden enn Iran, 31% mente at Iran var en større fare og 15% mente at de to land var en like stor fare. I samme spørreundersøkelse tok 72% avstand fra USAs planer om rakettforsvar i Europa. *Neue Zürcher Zeitung* 29.03.2007
- 40) Chirac gjengitt i *International Herald Tribune* 08.06.1998. Her sitert etter Borawski/Young op.cit. s 51.
- 42) Jf *SIPRI Yearbook 2008*, Oxford 2008, s. 187 og 189.
- 43) Se «Ved et moralsk nullpunkt. Politikk og etikk etter Kosovo», *Vardøger* 26-2000, s. 227
- 44) USA har en andel av verdens militærutgifter på 45%, Storbritannias andel er 5%. Blant de 10 land som bruker mest ressurser på militært forbruk, finner vi 5 medlemmer av NATO. Se *SIPRI Yearbook 2008*, s. 178
- 45) For det følgende resonnementet se Christopher Layne: «It's Over, Over There: The Coming Crack-up in Transatlantic Relations», *International Politics* vol 45, 2008, s. 325-347. Layne overdramatiserer imidlertid når han spår en snarlig oppløsning av NATO. Men hans poeng er viktig: USA har behov for NATO, Europa har i minskende grad behov for (det nye) NATO.
- 46) Se Peter Gowan: «The Euro-Atlantic Origin of NATOs Attack on Yugoslavia», i: Tariq Ali red.: *Masters of the Universe? NATOs Balkan Crusade*, London/N.Y. 2000, s. 3-45, Clinton-sitatet på s. 3.
- 47) Sitert etter Borawski/Young op.cit. s.52.
- 48) Sitert etter Borawski/Young op.cit. s. 48. I engelsk original: «none of its weapons will ever be used except in self-defense.»
- 49) Sitert etter Norman A. Graebner: «Defining America's Role in a Unipolar World», *The Virginia Quarterly Review* vol 77, høsten 2001, s. 570.